

«*Gasteromycetes. Houby — břichatky*» (Flora ČSR B, I). Opracowanie zbiorowe — redagował A. Pilát. Nakladatelství Česko-slov. Akad. Věd, Praha 1958, 862 pp., 256 fig. Cena 87,50 koron.

Botanicy czechosłowaccy podjęli po wojnie poważne zadanie opracowania wielkiej flory swego kraju. W wyniku ich zespołowej pracy powstaje wielotomowe dzieło pt. «Flora ČSR» wydawane przez Czechosłowacką Akademię Nauk. Dzieło podzielone zostało na cztery serie: A — algologiczną, B — mykologiczno-lichenologiczną, C — bryologiczną i D — roślin naczyniowych.

Niedawno ukazał się pierwszy tom tej «Flory» z serii grzybowej. Jest to ładnie wydana pod względem graficznym książka pt. «*Gasteromycetes. Houby břichatky*» opracowana przez K. Cejpa, Z. Moravca, A. Piláta, Z. Pouzaru, V. J. Stanka, M. Svrčka, S. Šebeka, i F. Šmardę.

Dzieło to rozpoczyna przedmowa A. Piláta, który jest jednocześnie redaktorem całego tomu, oraz obejmujący kilka stron druku przegląd wszystkich jednostek systematycznych omawianych w tej pracy. Autor następnego krótkiego rozdziału dotyczącego ogólnej charakterystyki wnętrzników, A. Pilát, przedstawia ich morfologię, opisuje sześć typów rozwojowych, omawia ogólnie ich rozprzestrzenienie geograficzne, porusza zagadnienie pokrewieństwa i pochodzenia. Nie pomija on również zagadnienia analogii pomiędzy wnętrznikami a trufłowymi; poza tym omawia system przyjęty w tym zbiorowym dziele.

Autorzy ustalili podział wnętrzników na dziesięć rzędów (*Phallales, Hysteriangules, Hymenogasterales, Gautieriales, Gasterosporiales, Podaxales, Lycoperdales, Melanogastrales, Sclerodermatales i Nidulariales*) na podstawie uwag w pracach R. Heima i G. Malençon, którzy dali wyraz swym poglądom w publikacjach z lat 1952 i 1955. Natomiast układ w obrębie poszczególnych rzędów (poza kilkoma wyjątkami) został oparty na systemie przedstawionym przez S. M. Zeller (Mycologia 41, 1945).

Zgodnie z przyjętym systemem zostały uwzględnione i bardzo szczegółowo opracowane 23 rodziny wnętrzników: *Phallaceae, Clathraceae, Hysterianguaceae, Rhizopogonaceae, Hymenogastraceae, Hydnangiaceae, Gautieriaceae, Gasterosporiaceae, Secotiaceae, Podaxaceae, Arachniaceae, Lycoperdaceae, Mycenastaceae, Geastraceae, Melanogastraceae, Sclerodermataceae, Psilolithaceae, Glischrodermataceae, Tulostomaceae, Calastomataceae, Astraceae, Nidulariaceae i Sphaerobolaceae*.

Na tekst dzieła składają się krótkie charakterystyki poszczególnych jednostek systematycznych, klucze do oznaczania niższych jednostek oraz o jednolitym układzie, opracowania poszczególnych gatunków. Opracowanie każdego gatunku, po wyszczególnieniu nazw w kilku językach europejskich, zawiera wykaz synonimów, obszerny i treściwy opis makro- i mikroskopowych cech, kilka słów o siedlisku i o rozmieszczeniu geograficznym na kuli ziemskiej. Szczegółowe stanowiska na obszarze Czechosłowacji podane są przy rzadziej spotykanych gatunkach. Opracowanie prawie każdego gatunku uzupełnione zostało w miarę możliwości podaniem miejsca znalezienia typu oraz zakończone więcej lub mniej obszernymi uwagami dotyczącymi zmienności, nomenklatury, systematyki i literatury.

Autorzy omawianego dzieła nie ograniczają się do flory wyłącznie swego kraju. Uwzględniają oni również pewną ilość gatunków nie występujących na terenie Czechosłowacji lecz znanych z Europy, a niektóre nawet z innych części świata, wychodząc z założenia, że mogą być stamtąd zawleczone, co w przypadku grzybów jest bardzo łatwe.

Po charakterystyce każdej rodziny podany jest wykaz ważniejszej odnoszącej się do niej literatury. Ponadto przy końcu dzieła załączono jeszcze jeden wykaz literatury bądź ogólnej, bądź fragmentarycznie wiążącej się z *Gasteromycetes*.

Prawie wszystkie gatunki opisane we «Florze» są zilustrowane fotografiami lub rysunkami kreskowymi, co ogromnie podnosi wartość dzieła. W niektórych nawet wypadkach autorzy przedstawili metodą punktową rozprzestrzenienie bardziej interesujących wnętrzników na ziemiach republiki (15 mapek).

W celu udostępnienia swego dzieła mykologom krajów niemieckojęzycznych autorzy zastosowali dwujęzyczne, czeskie i łacińskie podpisy pod wszelkimi ilustracjami oraz załączyli rozdział streszczania dzieła w układzie klucza na 125 stronnicach po łacinie w opracowaniu A. Piláta. Ten również autor zestawiał nazwiska wszystkich badaczy wymienionych w całym dziele. Nie ograniczając się wyłącznie do nazwisk i dat urodzin, ewentualnie śmierci, zaznaczył nawet pochodzenie, zajmowane stanowisko oraz zakres zainteresowań owych ludzi.

Swoje uwagi na temat tego dzieła mogę ująć w krótkim zdaniu: autorzy dają staranne opisy ponad 250 gatunków, porządkują nomenklaturę tej wielkiej grupy grzybów liczącej ponad tysiąc gatunków, zajmują krytyczne stanowisko w stosunku do nagromadzonej obfitej literatury.

«Houby brichatky» są dziełem o dużej wartości naukowej stanowiąc rodzaj florystycznej monografii tym dla nas cenniejszej, że opiera się ona na bogatych europejskich materiałach zielnikowych ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Czechosłowacji.

Należy przyjąć z zadowoleniem fakt ukazania się tego dzieła (nakład 2250 egzemplarzy) i złożyć na ręce redaktora tomu, dr A. Piláta, wyrazy uznania dla kolektywu współpracowników oraz serdeczne życzenia, by wydawanie dalszych tomów nie napotykało żadnych trudności.

Warto wspomnieć, że wydawnictwo zapowiedziało ukazanie się wkrótce następnego będącego już w druku tomu, mianowicie K. Cejpa «*Oomycetes*. I.»

A. Skirgiełło

Dr Gustav Hegi: *Illustrierte Flora von Mitteleuropa Band III/1. Teil — Zweite, völlig neubearbeitete Auflage*. Carl Hansen Verlag—München 1958.

Jest to drugie wydanie powszechnie znanego dzieła, opracowane istotnie zupełnie na nowo. Pod redakcją prof. dr K. H. Rechinger z Wiednia i dr Annelis Schreiber z Monachium opracowanie to wykonali: prof. dr L. Hoerhammer, dr H. Marzell, prof. dr H. Meusel, dr E. Oberdorfer, dr A. Patzak, dr F. Petrek i dr M. v. Rochow.

Tom III/1 obejmuje 452 strony znanego dużego formatu, 17 tablic (w tym 13 barwnych), 191 ilustracji i mapek w tekście. Tom ten wydany został jako pierwszy z nowo opracowanych (zapowiedziane jest na razie wydanie w niedalekiej przyszłości tomów III/2, IV/1 i VI/1). Obejmuje on 13 rodzin (*Juglandaceae*, *Myricaceae*, *Salicaceae*, *Betulaceae*, *Fagaceae*, *Ulmaceae*, *Moraceae*, *Cannabaceae*, *Urticaceae*, *Loranthaceae*, *Aristolochiaceae* i *Polygonaceae*).

Na 452 stronach podano to, co w pierwszym wydaniu mieści się na stronach 209; ilość ilustracji i mapek z 90 podniesiono do 191. Już te cyfry świadczą o znacznie obszerniejszym i dokładniejszym opracowaniu.

Zgodnie z przedmową starano się wykorzystać zdobycze ostatnich kilkudziesięciu lat z zakresu nie tylko systematyki botanicznej i florystyki, ale także wszelkich innych nauk, łączących się z tymi dziedzinami wiedzy. Jako dodatkowe zadanie postawiono sobie przy tym dążenie do zastąpienia przestarzałego już dziś dzieła Aschersona i Graebnera: «*Synopsis der mitteleuropäischen Flora*». Zgodnie z obecnym stanem wiedzy starano się wybrnąć z tak często spotykanej gmatwaniny mnóstwa niższych jednostek systematycznych, (podgatunki, odmiany, pododmiany, formy, podformy), niejednokrotnie konstruowanych sztucznie, bez wystarczających podstaw naukowych.

Zamierzenia te w dużej części autorom udało się przeprowadzić. Już same rozmiary tomu

mówią o bogactwie nagromadzonego materiału. Materiał ten podano przy tym w sposób jasny i na ogół bardziej przejrzysty niż w opracowaniu pierwotnym.

Zachowując układ systematyczny z wydania I (system Englera i Prantla), wprowadzono podział na rzędy, zamieszczając zawsze krótką ich charakterystykę. U wstępu do opisu każdej rodziny i każdego rodzaju (niekiedy gatunku) podano wykaz najważniejszej literatury. W niektórych rodzinach większych, po krótkiej diagnozie umieszczono podział na podrodziny, ewentualnie plemiona — niekiedy także podział rodzajów na podrodzaje i sekcje.

Klucze rodzajowe i gatunkowe, znacznie obszerniejsze niż dawniej, obejmują też rośliny obce, uprawiane w Europie środkowej. Klucze te opracowano nieraz w 2—3 wariantach, biorąc za podstawę różne organy roślinne. Niekiedy osobny klucz obejmuje gatunki, występujące w stanie dzikim, osobny — gatunki takie łącznie z uprawianymi. Wybitnie przy tym pomnożono i rozszerzono zestawienia i opisy najważniejszych rodzajów i gatunków obcych, spotykanych w uprawach w Europie środkowej.

Przy większości gatunków ważniejszych, obok nazw łacińskich, niemieckich, angielskich, francuskich i włoskich podano też nazwy polskie, czeskie i serbskie — dla tych roślin, które właściwie są odnośnym krajom. Zasadnicze diagnozy rodzajów i gatunków (ewentualnie podgatunków) są niedługie, natomiast możliwie wyczerpujący jest zbiór danych z różnych działów, odnoszących się do danego gatunku (rzadziej podgatunku), ewentualnie rodzaju. Dane te informują o:

rozmieszczeniu w całym rejonie, roślinach towarzyszących, stosunkach fitosocjologicznych oraz ekologicznych, paleontologii (niekiedy palinologii), w ogóle o historii gatunku czy rodzaju, dziejach rozmieszczenia, anatomii i fizjologii, ewentualnych odrębnościach lub nienormalnościach morfologicznych, cytologii, fenologii, rozwoju i biologii kwiatu, owocu i nasieniu, kiełkowaniu nasion i rozwoju siewek, możliwościach hybrydyzacji, przy roślinach uprawnych: o dziejach i rejonach upraw, odmianach uprawowych, agrokologii, zasadach uprawy i zbioru; o szkodnikach i chorobach (łącznie z galasówkami), użyteczności (łącznie z właściwościami leczniczymi), nazwach łacińskich i niemieckich (etymologia itp.), nazwach i wierzeniach ludowych.

Dane te, podzielone na grupy, w większości

wypadków ujęte w sposób przejrzysty, stanowią bardzo bogate, wielostronne źródło informacji o każdej roślinie. Szkoda jednak, że nie wszystkie gatunki potraktowano równomiernie. Szkoda też, że nie wszędzie dane te umieszczano i grupowano w sposób analogiczny. U niektórych gatunków są one tylko fragmentaryczne.

W opisach większości gatunków przytoczono ilość chromosomów (liczby podstawowe). Niestety nie wiadomo, dlaczego pominięto je u rodzajów *Juglans*, *Fagus*, *Castanea*, *Corylus* i *Ostrya*, chociaż podają je nowe atlasy chromosomowe Darlingtona i Tischlera z lat 1955 i 1950.

W zakończeniu opisów niektórych rodzajów przytoczono przejrzyste a dokładne wykazy mieszańców międzygatunkowych. W rodzaju *Salix* obejmują one 8 stron.

W porównaniu z I wydaniem znacznie dokładniejsze są opisy zasięgów (np. granice zasięgu buka). Orientację w tej dziedzinie ułatwiają mapki zasięgów (w ilości 27), opracowane głównie przez Meusela.

Obok wielu niewątpliwych zalet książka ma także pewne wady:

1. Brak jasnego określenia rejonu, objętego pracą. Obecna przedmowa nic o tym nie wspomina, zatem sądzić należy, że autorzy przyjęli taką samą podstawę, jak wydanie pierwotne: w pierwszej linii tereny Niemiec, Austrii (bez wybrzeży Adriatyku) i Szwajcarii — w granicach sprzdy I wojny światowej, ale obok tego także «kraje sąsiednie». Niestety już w I wydaniu nie było jasno sprecyzowane nie tylko pojęcie «krajów sąsiednich», ale nawet Austrii. Tak np. chociaż do krajów austriackich do r. 1918 należały niewątpliwie Galicja i Bukowina, roślinność ich w I wydaniu uwzględniona była tylko w wypadkach wyjątkowych (np. *Rhododendron flavum* w Woli Zarzeczkiej). Szkoda, że autorzy nowego wydania Hegiego nie poszli w ślady choćby F. Hermannia, który w swej «Flora von Nord und Mitteleuropa» (1950), jasno określił rejon objęty tą pracą.

2. Literatura zgrupowana przy rodzinach, rodzajach lub gatunkach, obok prac niemieckich, austriackich, szwajcarskich obejmuje prace francuskie, holenderskie, duńskie, szwedzkie, norweskie, angielskie, amerykańskie (w tym kanadyjskie), węgierskie, nawet japońskie i izraelskie, natomiast bardzo mało prac narodów słowiańskich. A przecież ziemie polskie i jugosłowiańskie sąsiadują blisko z terenami niemieckimi, a ziemie czeskie wchodzą w skład rejonu Europy Środkowej, objętego pracą (dzieło podaje wiele stanowisk na ziemiach czeskich). A jednak obok nielicznych rosyjskich przytoczono tutaj tylko trzy pozycje polskie:

Jentys-Szaferowej o *Betula alba* z lat 1937 oraz 1949—52 (o polskiej systematyce brzoź nie zamieszczono zresztą nawet wzmianki),

Jentys-Szaferowej i Białobrzeskiej o trzyczorzędowych owocach drzew z rodzajów *Carpinus* i *Ostrya* — z r. 1953, wreszcie

Czeczottowej o buku, wydaną w Zürichu w r. 1932.

Uderzająca jest ta nierównomierność. Pełne wykorzystanie polskiej zwłaszcza i czeskiej literatury botanicznej pozwoliłoby autorom na uniknięcie niejednego niedociągnięcia, przede wszystkim zaś wielu opuszczeń. Znajomość i pełne uwzględnienie literatury botanicznej krajów słowiańskich pożyteczniejsze byłoby dla wartości dzieła od przytaczania owych polskich, czeskich i serbskich nazw gatunkowych.

3. Ważne stanowiska rzadszych roślin nie zawsze podane są dokładnie. Tak np. dla *Quercus pubescens* nie wymieniono krańcowego stanowiska w Bielinku nad Odrą, chociaż podano miejscowości czeskie, morawskie i turyngskie i chociaż stanowisko to zaznaczono na mapce Meusela (fig. 99, str. 228).

4. Poszczególne grupy opracowane są nierównomiernie. Rzędy *Aristolochiales* i *Polygonales* potraktowano znacznie pobieżniej — podano tam znacznie mniej informacji o rodzajach i gatunkach.

5. W przeciwieństwie do I wydania nazwom łacińskim brak akcentów. Jest to brak poważny wobec powszechnej nieznajomości języka łacińskiego (nie mówiąc już o greckim, z którego przecież wywodzi się szereg nazw). Fatalne akcentowanie nazw łacińskich przez większość botaników uderza przecież przy każdej okazji, zwłaszcza przy publicznym referowaniu prac botanicznych.

6. Dokładnie opracowane skorowidze nazw niemieckich, łacińskich i różnojęzycznych (w I wydaniu był tylko skorowidz nazw łacińskich) wydrukowano zbyt gęstym petitem, utrudniającym odczytywanie. Tablice (niektóre w nowym ujęciu) w dalszym ciągu są bardzo słabe i to zarówno jedno- jak zwłaszcza wielobarwne. Natomiast dobra jest znaczna większość bardzo licznych nowych zdjęć fotograficznych, dobrze też wypadły rysunki, w znacznej części przejęte z pierwszego wydania, oraz wszystkie mapki zasięgowe (niektóre nie punktowe).

Wątpię, czy wskazane było przytaczanie po właściwej nazwie gatunkowej wszystkich możliwych synonimów. Tak np. *Ulmus carpinifolia* Gled. (= *U. campestris* L.) ma ich aż 38. Daje to zresztą dobry obraz chaosu, do jakiego w nomenklaturze taksonomiczno-botanicznej doprowadził zbytni indywidualizm systematyków, z ogromną szkodą dla samej sprawy, a zwłaszcza dla popularyzacji wiedzy botanicznej.

W szeregu wypadków autorzy zmienili nazwy gatunków, a nawet rodzajów, w stosunku do I wydania. Tak np.:

Gale palustris Chev. = dawne *Myrica gale* L.,
Betula pendula Roth. = dawne *B. verrucosa* Ehrh.,

Ulmus carpinifolia Gled. = dawny *U. campestris* L. itd.

Uderzające są niektóre pominięcia. Tak np. w rodzaju *Betula* nie wzięto wcale pod uwagę gatunków *B. obscura* A. Kot. i *B. oycoviensis* Bess., nawet jako ewentualnych podgatunków (jako podgatunek potraktowano *B. carpatica* WK.). Jest to tym bardziej charakterystyczne, że autorom znane były prace Jentys-Szaferowej. W rodzaju *Salix* pominięto *S. Kitaibeliana* Willd. itd.

Gatunkowe nazwy polskie podano na ogół zgodnie z «Roślinami Polskimi» z r. 1953. Błędów jest niewiele (np. *Alnus viridis* DC. = «Olsza ocha», przy *Quercus pubescens* Willd. nie podano w ogóle nazwy polskiej ani czeskiej, czy serbskiej itd.).

Pomimo tych kilku niedociągnięć, zapoczątkowane przez omawiany tom nowe wydanie Hegiego przedstawia ogromną wartość dla wszystkich interesujących się botaniką zarówno czystą jak stosowaną. Powitać je należy z pełnym uznaniem. Pod wielu względami może to być dzieło podstawowe, tak jak dotychczas było nim wydanie pierwsze. Wydanie obecne góruje jednak nad poprzednim wykorzystaniem przeważnej części bogatej literatury ostatnich dziesięcioleci, obszerniejszym i wszechstronniejszym ujęciem tematu.

Pragnąć tylko można, by jak najrychlej opracowano na nowo i wydano całą resztę dzieła, unikając przy tym niedociągnięć obecnych.

Marian Nowiński

KOMUNIKATY

Konkursy na prace z dziedziny botaniki

Celem popierania rozwoju badań botanicznych w Polsce Komitet Botaniczny Polskiej Akademii Nauk ogłasza na lata 1959–1962 cztery konkursy na prace naukowe z dziedziny botaniki, a mianowicie:

1. Konkurs na prace z zakresu Anatomii rozwojowej — 1959 r.
2. Konkurs na prace z zakresu Systematyki i morfologii roślin niższych (grzyby, glony — plechowce) 1960 r.
3. Konkurs na prace z zakresu embriologii roślin — 1961 r.
4. Konkurs na prace z zakresu Ekologii osobnika — 1962 r.

W roku 1959 konkurs obejmie prace z zakresu Anatomii rozwojowej.

Konkurs jest otwarty dla wszystkich pracowników naukowych PRL.

Prace muszą być oryginalne, oparte na wynikach własnych badań. Mogą one być indywidualne, jak również wykonane zespołowo.

Termin nadsyłania prac ustala się na dzień do 20 grudnia 1959 r.

Z nadesłanych prac sąd konkursowy wybierze kilka prac, które zostaną nagrodzone nagrodami w wysokości:

7 tys. zł.	— 1 nagroda
5 » »	— 2 »
3 » »	— 3 »

Zastrzega się możliwość podzielenia tych kwot na równe części w przypadku, gdy sąd konkursowy uzna prace za równoważnościowe.

W skład sądu konkursowego wchodzi:

prof. dr W. Gajewski
» » T. Gorczyński
» » H. Teleżyński

Prace należy zgłaszać na adres: Warszawa, Pałac Kultury i Nauki, Wydział II PAN, Komitet Botaniczny.

Po rozstrzygnięciu konkursu prace zostaną zwrócone autorom.

